

**Історія України
у світлі регіональних
досліджень**

Німецькі етноконфесійні спільноти Галичини на тлі етнополітики Польщі (1919-1939 рр.)

Аналізуються умови проживання німецьких конфесійних спільнот Галичини. Розглядаються основні напрями їх діяльності для збереження національної самобутності та місце конфесійного чинника у цьому процесі.

Ключові слова: Галичина, етноконфесійна група, національна ідентичність, німці-католики, німці-протестанти, священик.

Сьогодні для України важливого значення набуває питання національної консолідації, оскільки від її рівня залежить територіальна цілісність, суспільно-політична та соціально-економічна стабільність держави, що за сучасних умов особливо важливо зважаючи на соціокультурну структуру українського суспільства. Національна консолідація є результатом дії сукупності зовнішніх та внутрішніх факторів, механізми реалізації яких відображають рівень цивілізованості і демократичності країни. Однією з важливих умов національної єдності є гармонізація інтересів різних етнічних і конфесійних груп. Значимість релігійного фактора у цьому процесі подвійна – може виступити в ролі консолідуючого і розмежувального фактора етнічної спільноти. З'ясування умов зміни релігійним чинником функцій в етнічних процесах найбільш доречно в контексті власної історії, враховуючи історичний досвід інших національних спільнот.

Проблема німецьких етноконфесійних спільнот Галичини відзначається дискусійністю, що демонструє польська історіографія. Польські дослідники Г.Мазур та Р.Тожецькі оцінювали діяльність протестантської церкви у Галичині як деструктивну, пронімецьку, таку що дискримінувала польських віруючих церкви [1, с.184]. Польський радянський дослідник Й.Красуський відзначав, що виокремленню німців від решти населення Польщі сприяло протестантське віросповідання, а повсякденна польська думка ідентифікувала німців з євангелістами [2, с.310]. Ця думка знаходить підтвердження у працях П.Середжука [3, с.266], І.Монолатія та В.Полека і Б.Ступарика [4, с.98]. З нових методологічних позицій вивчає протестантські церкви в Польщі сучасна польська дослідниця Е.Алабрудзінська, всебічно аналізуючи різні аспекти її діяльності. Водночас непропорційно мало досліджень присвячено німецьким католикам Галичини. Як показує огляд історіографії існують доволі різні

підходи в оцінці німецьких етноконфесійних спільнот Галичини, що з нашого погляду потребує ґрунтовнішого аналізу.

Мета статті – показати на прикладі конфесійної різноманітності німецьких етноконфесійних груп Галичини вплив конфесійного фактора на збереження національної ідентичності в умовах іноетнічного середовища.

Станом на 1921 р. згідно з офіційною польською статистикою в Галичині проживало 30 209 німців, що складало 0,6% від загальної чисельності населення краю [5, с.88]. Найбільше німецьких колоній було у Городоцькому, Долинському, Добромильському, Дрогобицькому, Львівському і Стрийському повітах. Загалом у Галичині було більше 70 німецьких колоній [6, с. 46]. Незважаючи на малочисельність, ця етнічна група внесла суттєву сторінку в історію міжнаціональних стосунків і органічно вплелась в етнічну історію Галичини, свідченням чого стала інтернаціоналізація німецьких поселень краю.

Значення конфесійного чинника у збереженні національної ідентичності німецького населення Галичини міжвоєнного періоду можна розглядати у кількох ракурсах: у системі взаємин держава – церковні інституції, стосунки з іншими етноконфесійними групами, відносини всередині етноконфесійної спільноти. Віросповідання у випадку німців Галичини виконувало подвійну роль: римо-католицьке переважно сприяло асиміляції у формі колонізації, протестантське – збереженню національної самобутності. Водночас саме протестантське віросповідання стало каталізатором міжнаціональних стосунків (німецько-польських, німецько-українських) без втрат для власної національної ідентичності. Очевидно цьому сприяли особливості даного віросповідання не переобтяженого обрядовістю, тісно пов'язаного з національною культурою.

Безперечно на активізацію німців Галичини мали вплив події в Німеччині (прихід до влади

націонал-соціалістів), однак більший поштовх цьому процесу давала ксенофобська політика польської влади, схильна шукати зовнішніх ворогів, щоб відвернути польське суспільство від внутрішніх проблем. Поодинокі відомості польських органів влади про німецьке населення впродовж 1920-х рр., які здебільшого засвідчували його лояльність до держави, аполітичність, зосередженість на культурно-освітній та релігійній діяльності, у 1930-х роках змінюються більш докладними донесеннями, що містять підозри в антидержавній діяльності, а польська преса стає генератором агресивності.

Вкрай негативною була національна і релігійна політика Польщі, яка сприймала католицьку віру як польську, а віруючих римо-католиків вважала частиною польського народу. Як показують події, у випадку німців ототожнення віросповідання з національною приналежністю йшло не на користь німців, оскільки сприяло їх асиміляції. Так, у Турківському повіті німецьке римо-католицьке населення на кінець 1930-х рр. частково спольщилося [7, арк.1], чому з нашої точки зору найбільше сприяло віросповідання ідентичне з польським. Етноконфесійна політика Польщі реалізовувалась шляхом призначення парохами німецьких католицьких поселень священників польської національності, які намагалися проводити богослужіння польською мовою, чому значною мірою цьому сприяв мішаний характер німецьких поселень та проживання у них поляків [8, s.162]. Станом на 30 вересня 1931 р. однорідний склад населення мали дві німецькі колонії, а у 74 німці мали кількісну перевагу над українцями, поляками і євреями [9, с.128–129]. За цих умов для німецького населення стала визначальною боротьба за богослужіння та навчання релігії у школах німецькою мовою.

3. Яворська-Сокалька, описуючи німецьке поселення Бекерсдорф Підгаєцького повіту Тернопільського воєводства, наголошувала на тому, що римо-католицька віра зближувала німецьке населення з польським. Однак у 1930-х рр., коли віросповідання стало підставою для примусової колонізації німецького населення, у старшого покоління німців витворилася опозиція до поляків, сприяючи зближенню з українцями [10, с.381]. Частина німецьких колоністів, як це наприклад було в Ізидорівці (Жидачівський повіт Львівського воєводства), незважаючи на римо-католицький обряд, зберегла національну самобутність, що виявлялося у вживанні німецької мови та відвіданні німецької, а не польської

школи, незважаючи на те, що перша знаходилась в Кальтвасері (Львівський повіт Львівського воєводства) і була віддалена від Ізидорівки на 2 км [11, арк.129].

Загалом німці-католики не проявляли національних і політичних прагнень, не підтримували контактів з Німеччиною, до польської держави і суспільства відносились з повагою і симпатією, охоче розмовляли польською мовою, вступали у шлюби з поляками, піддавались колонізації [12, арк.16]. Чинником, що сприяв етнічній мобілізації німців-католиків Галичини, стала культурно-освітня організація Союз німецьких католиків (далі – СНК), яка виникла у Галичині в 1925 р. у передмісті німецької колонії Маріївка (Коломийський повіт Станиславівського воєводства) і була очолена Якубом Рейнпольдом [13, арк.15]. Головним завданням союзу стала співпраця з іншими організаціями німецьких католиків Польщі у всіх релігійних питаннях і репрезентація їх інтересів [14, s.90], а також освіта та піднесення культури німецьких католиків у всіх верствах і напрямках суспільного життя [15, арк.4]. У другій половині 1920-х рр. СНК набув значного розповсюдження в Галичині і проявляв активність у формі проведення зібрань, на яких піднімалися питання про культивування німецького національного духу, опору асиміляції, боротьби за школи з німецькою мовою викладання і відповідному вихованні молоді [16, арк.187; 17, арк.50 зв.]. Зовнішнім виявом опору німецького населення процесу асиміляції польським елементом, окрім боротьби з польськими священниками за римо-католицькі парафії у німецьких колоніях, стало бойкотування польських державних, а натомість пропагування приватних німецьких шкіл [18, арк.11–11 зв.].

Голова СНК Якуб Рейнпольд закликав призначати у місцевостях, де проживали німці, священників німецької національності, оскільки польська влада використовувала спільність римо-католицького віросповідання у поляків та німців для колонізації останніх. Одночасно поширювалися заклики укладати шлюби з німцями [19, арк.210–210 зв.], так як у міжнаціональних подружжях німецька сторона переважно асимілювалася [20, с.6].

Власне прагнення Якуба Рейнпольда та його прихильників затвердити на посаді в Маріївці німецького священника викликало невдоволення в іншій частині німців, очолюваних місцевим священником польської національності Вітковським, який намагався виховувати німецьку молодь у

пропольському дусі [21, арк.31]. У середовищі СНК сформувалися дві групи – “білих” (лояльно налаштованих до польської держави) і “зелених” (відстоювали збереження німецької національної ідентичності). Я. Рейнпольд очолив “зелених”, тоді як групу “білих” – священник Вітковський [22, арк.78]. На території Коломийського і Жидачівського повітів група “зелених” виступила проти керівника групи “білих”, переносячи боротьбу в церковну сферу [23, арк.24 зв.]. Очевидно за недостатню протидію групі Я. Рейнпольда священника Вітковського звинуватили у потуранні йому та перетворенні римо-католицького костелу в базу для антипольської діяльності. У зв’язку з цим у жовтні 1937 р. римо-католицьку парафію в Маріївці зайняв священник Мартин Нікель.

Особливі суперечності викликало питання мови богослужінь у костелах в німецьких колоніях, яке для німецького населення стало питанням збереження національної самобутності. Щоб змусити польських священників співати у костелі пісні та виголошувати проповіді німецькою, колоністи, організовані в СНК, бойкотували богослужіння, які проводили ці священники [24, арк.2; 25, арк.41–41 зв.]. У 1937 р. у костелі в Маріївці під час Різдва, коли згаданий римо-католицький священник М. Нікель виголошував молитви за Польщу і президента, німці, які брали участь у богослужінні молитви не повторяли [26, арк.11]. За донесеннями цього ж священника німецькі діти відмовлялися схилитися перед хрестом, мотивуючи тим, що він польський; молодь та школярі відмовлялися вживати польську мову, а в школі висів портрет святого Себастьяна, а не польського діяча [27, арк.12]. З ініціативи Я.Рейнпольда у костелі віряни співали по-німецьки і тільки зрідка відправляли коней за польським священником з Болехова [28, арк.74]. В.Кубійович у спогадах відзначав, що у німецькій колонії Людвиківка Рогатинського повіту подібні дії колоністів викликали обурення і навіть ненависть польського священника [29, с.46–47].

Оскільки формування національної свідомості та ідентичності відбувається у процесі соціалізації, завдяки вихованню та освіті, акцент німецькими католиками робився саме на цих аспектах. Станом на 1937 р. на території Галичини нараховувалось 28 шкіл з польською мовою викладання і німецькою як предметом вивчення, 7 утравітничних польсько-німецьких і 4 з німецькою мовою викладання [30, арк.35]. Група “зелених” намагалася запобігти навчанню німецьких дітей у польських державних школах, засуджувала ло-

яльних до польської держави німців (застосовувала економічні санкції – позбавляла прихильників групи “білих” позик каси Райфайзена) [31, арк.18]. Водночас СНК докладав зусиль до заснування шкіл [32, арк.111], а у 1924 р. Я. Рейнпольд спрямував дітей німецьких колоністів католиків у євангелістську школу у Станіславові, щоб не допустити відвідування ними польської школи в Коломиї [33, арк.73]. Представники союзу проводили роз’яснювальну роботу серед німців про їхні права, закликаючи засновувати німецькі школи та бібліотеки [34, арк.231].

Група “білих”, намагаючись вийти з-під впливу Я.Рейнпольда, створювала власні установи і організації, переводила своїх дітей з німецьких приватних шкіл у державні польські [35, арк.106]. Однак під впливом “зелених” залишалися каси Райфайзена, Товариства взаємної допомоги власників худоби, Німецький союз приватних вчителів, приватні школи [36, арк.31 зв., 121].

Цікаво, що польська влада не розглядала групу “білих” як 100% лояльних громадян польської держави і вважала, що націоналістичні тенденції, хоча й меншою мірою, виявлялися і в їх середовищі [37, арк.90].

З боку польської влади з початку виникнення СНК існувала підозра, що його метою було виокремлення німців з-під інших впливів та збереження німецькості на території Галичини [38, арк. 272 зв.]. З СНК місцева польська влада пов’язувала поширення непорозумінь між німцями і поляками, антипольської агітації [39, арк.2]. Діячів СНК звинувачували у протидії діяльності польського “Стшельця”, атаці на нього, у результаті чого частина німців припинила членство у цій організації [40, арк.33; 41, арк.22, 24-24 зв.]. Все це стало приводом для нагляду органами держполіції за діяльністю СНК. Водночас для того, щоб відтягнути молодь з СНК, у німецьких поселеннях закладалися Союзи стрілецькі, що відповідно викликало протидію членів СНК [42, арк.2].

З іншого боку німці-католики намагалися виказати свою лояльність щодо держави, відзначаючи польські державні свята (німці Тернопільського воєводства у 1928 р. взяли участь у відзначенні 10-річчя незалежності Польщі [43, арк.121], а у 1935 р. у німецькій колонії Маріївка з ініціативи СНК у німецькому будинку провели жалобну академію за маршалом Юзефом Пілсудським [44, арк.108]). Водночас, як відзначали повітові старости у кінці 1930-х рр., німці були добре організованими і все важче піддавалися зовнішнім впливам [45, арк.18].

Німецькі протестанти Галичини належали переважно до Союзу церков аугсбурзького і гельветського віросповідання (СЦАГ), який у 1924 р. очолив Т. Цеклер, у зв'язку з чим канцелярія суперінтенданта була перенесена до Станіслава [46, арк.2]. Частина німецького населення,

Теодор Цеклер

зокрема у німецькому поселенні Августорф Снятинського повіту Станіславівського воєводства, належала до баптистів, до яких у цій місцевості входили і українці [47, арк.188] не створюючи при цьому окремої парафії [48, арк.45]. Конфесійна приналежність сприяла міжетнічній взаємодії на основі усвідомлення релігійної спільності, що виявлялось у спільних богослужіннях, які проводили і українські і німецькі пастори; участі в релігійних святах [49, с.117]; володінні німцями та їх пасторами українською мовою [50, с.56].

Загалом німці-протестанти не здійснювали політичної діяльності, займаючись переважно релігійними та культурно-освітніми справами, які проводились під керівництвом суперінтенданта Т.Цеклера (будівництво євангелістських церков, розвиток господарського життя німецьких колоністів, опіка над дітьми, добродійна діяльність) [51, арк.45 зв.]. Аполітичність німецького населення та його лояльність щодо польської держави на початку 1920-х рр. відзначали староства Станіславівського воєводства, що виявлялось у відзначенні польських національних свят – Дня Конституції та незалежності

[52, арк.41], проведенні річниць заснування колоній, свята Реформації [53, арк.80 зв.], участь у яких брали представники влади і віряни польської національності [54, арк.196 зв.; 55, арк.11]. Німецькі пастори проводили богослужіння і німецькою і польською мовами, на яких виголошували молитви за благополуччя Речі Посполитої і її президента, закликаючи парафіян до лояльності щодо польської держави, а німецькі діти вивчали польську мову [56, арк.63, 73; 57, арк. 164 зв.; 58, арк.113; 59, арк.150].

Водночас старости відзначали, що належність до протестантизму сприяла національному виокремленню німців від решти населення краю [60, арк.164 зв.–165]. Як стверджували старости, німці-євангелісти були скупчені у замкнені осередки, що жили власним, добре організованим життям. Німці протестанти були досконало усвідомлені з національної і релігійної точки зору, знаходились інтелектуально вище від католиків, мали значний політичний досвід, підтримували матеріальний і духовний контакт з Німеччиною, за посередництвом радіо, преси, книжок, екскурсій [61, арк.11–11 зв.].

Німецькі релігійні євангелістські гміни у Галичині докладали зусиль для збереження німецької єдності шляхом утримання добродійних закладів, німецьких шкіл і товариств культурно-освітнього характеру.

Німецькі священники брали активну участь в економічному, громадському і культурному житті колоністів, а діяльність СЦАГ мала просвітницьке спрямування. Німецькі пастори закликали молодь зберігати свою самобутність і мову, що розглядалося владою як політичний акт [62, арк.48]. На німців, які не регулярно посилали дітей до приватних євангелістських шкіл,

Німецька кірха в Станіславові

Німецька євангелістська кірха в Багінсбергу (німецька колонія у Коломії (1818-1940).

Листівка

накладала штрафи [63, арк.137]. Німецькі вчителі і пастори в Унтервальді (Перемишлянський повіт Тернопільського воєводства) наполягали на тому, щоб діти розмовляли і молилися німецькою мовою [64, арк.144 зв.] (у 4 парафіях Галичини за звітом суперінтендантури за 1926 р. богослужіння відбувалися двома мовами – німецькою і польською. У решті тільки німецькою [65, s. 88], а з 16 пасторів троє були поляками).

У Візенбергу (повіт Жовква Львівського воєводства) у 1938 р. точилася боротьба між місцевим священиком, поляками і лояльними німцями з одного боку і групою німців на чолі з Петром Лангом з іншого. Суперечка виникла у зв'язку з прагненням другої групи усунути з костелів польські пісні під час богослужінь [66, арк.69 зв.]. Група Ланга погрозувала місцевому священику у випадку використання польських пісень під час богослужінь припинити давати кошти на церковні потреби.

Для виховання молоді в німецькому дусі колоністи Галичини об'єднувалися в культурницькі й релігійні організації. Стрийське староство у донесенні до воєводського уряду в Станіславові у 1926 р. відзначало групування німців, а також поширення закликів не одружуватися з поляками і українцями, купівлі при можливості у місцевих жителів землі [67, арк.35 зв.–36].

Міністр військових справ у звіті про релігійні і національні відносини серед євангелістів Галичини 1920-1927 рр. стверджував, що німці протестанти не виявляли схильності до сепаратизму. Вважав, що колонізації німецького населення Галичини перешкоджала суспільна думка, яка ототожнювала євангелістів з німцями. Відзначав, що німецькі пастори у Галичині сприяли зародженню і поширенню німецького сепаратизму, а очолював цей рух Т. Цеклер. Він також відзначав напруженість у стосунках між німецькими і польськими протестантами в Галичині. Це на думку міністра могло призвести до поділу євангелістської церкви за національною ознакою, а в подальшому стати прецедентом для подібного поділу в інших частинах Польщі і розглядалося як небажане, оскільки зміцнило б німецькі впливи серед протестантів Галичини [68, s.30–33].

У кінці 1920-х рр. суперечності між протестантами німцями і поляками посилювалися, що виявилось у намаганні кожної із сторін лобювати своїх пасторів [69, арк.95 зв.]. Особливо яскраво ці суперечності проявилися у Львівській євангелістській релігійній гміні, оскільки саме Львів

був найбільшим осередком польського протестантизму [70, s.132]. Її уряд складався на 1/3 з поляків і 2/3 з німців [71, s.182]. Власне польська сторона вимагала рівної участі в управлінні гміною. На адресу членів євангелістського уряду у Львові (Рудольфа Болека, Людовіка Шнейдера) надходили звинувачення у керівництві пресовим органом німецької меншини Галичини, підпорядкованим гітлеризмові "Ostdeutsches Volkblat" [72, арк.127]. Лунали звинувачення у тому, що керували євангелістською гміною у Львові націоналісти і німці політики в результаті чого костел служив інструментом зміцнення німецького націоналізму у Львові [73, арк.1 зв.]. У 20 річницю незалежності Польщі 11 листопада 1938 р. у Львівській євангелістській гміні богослужіння проводилося тільки німецькою мовою, хоча і були запрошені представники влади [74, арк.1]. Причиною суперечностей на думку польської дослідниці Е. Алабрудзінської стала національно-культурна діяльність німецького духовництва [75, s.173]. Однак, на нашу думку, прихована природа суперечностей двох національних спільнот зумовлювалася їх протистоянням довкола питання про етнічний характер євангелістської церкви.

Німецьких пасторів польська преса звинувачувала у дезорганізації в євангелістських церквах та використанні коштів, які польські євангелісти давали на церковні цілі, на потреби німецьких приватних шкіл. Це зумовило вимогу поляків відокремити шкільний і церковний бюджету, а зрештою призвело до відмови поляками-євангелістами платити церковний податок [76, s.301]. З свого боку полякам-євангелістам було відмовлено у наданні душпастирських послуг до внесення відповідних коштів церковного податку [77, арк.127 зв.].

СЦАГ особливу увагу надавав релігійній опіці над дітьми, а релігійне шкільництво розглядав як кращу форму релігійного виховання дітей, що живуть в чужому конфесійному і національному середовищі [78, s.142]. Після встановлення польської влади в Галичині німецькі навчальні заклади не зазнавали значних перешкод у діяльності. Однак у 1924 р. був виданий закон, за яким у конфесійних школах могли навчатись лише учні однієї конфесії, а згодом абітурієнтів змушували складати іспити польською мовою. Це зумовило значні фінансові труднощі німецької євангелістської гімназії у Станіславові [79, с.91]. Створювалися перешкоди у навчанні у цих школах німецьким дітям римо-католицького віросповідання, що мало сприяти колонізації

німців Галичини, оскільки позбавляло можливості вивчення німецької мови [80, арк.8–12], а з іншого боку, позбавляло німецьке приватне шкільництво коштів. Паралельно з цим проходив процес усунення дітей німецьких протестантів з німецьких євангелістських шкіл. Водночас Т.Цеклера звинуватили в тиску у 1929 р. на директора німецької приватної гімназії в Станіславові Фердинанда Шмаленберга за лояльність до держави і участь у проурядових організаціях, що зрештою призвело до відставки останнього [81, арк.36 зв.]. Його місце зайняв Адольф Розек, поляк за національністю, якого теж звинувачували у проницецькій орієнтації. Тиск здійснювався і на керівництво євангелістської школи у Львові, де навчалися діти німецької і польської національностей. Зокрема у 1938 р. його звинуватили у тому, що не приймало на навчання поляків та ігнорувало інтересів поляків-євангелістів [82, арк.1].

На шпальтах польських газет, починаючи з середини 1930-х рр., все частіше з'являлися статті, які висловлювали сумніви щодо лояльності німців Галичини. Так, польська газета "Воля і чин" у кінці 1930-х рр. поширювала завідомо неправдиву і ксенофобську інформацію про діяльність суперінтенданта СЦАГ Т. Цеклера. Його звинувачували в згуртуванні німців і таємному керівництві ними [83, арк.129]. Натякалося на взаємозв'язку останнього з націонал-соціалістом Гансом Кохом, отриманні дотацій на німецькі потреби, а також поширенні протестантизму серед українців, шляхом його субсидування при німецькій фінансовій підтримці з-за кордону, навчанні неопітів, вивченні німецькими пасторами української мови [84, арк.263; 85, арк.9; 86, арк.229 зв.]. Сприяння німцями поширенню протестантизму серед українців розглядалося як політична акція, яка в майбутньому могла стати передумовою об'єднання німців та українців на основі віросповідання та визволенню українців при їх допомозі [87, s.6; 88, s.3–4]. Тому на старост у 1932 р. покладався обов'язок вести спостереження за німецькими організаціями, в тому числі і релігійними [89, арк.2–2 зв.].

Реакцією німецьких колоністів на подібні звинувачення, спрямовані проти галицьких німців і суперінтенданта Т.Цеклера, стали протестаційні віча німців Станіславівського повіту у 1934 р. [90, арк.184].

Починаючи з 1930-х рр. спостерігається зростання суспільно-політичної активності німецького населення. Тлумацький повітовий староста

у 1938 р. доповідав воєводському уряду, що до 1933 р. німецькі колонії не цікавилися суспільно-політичним життям, а займалися суто релігійним життям. Власне під впливом агітації з центральних воєводств політичне життя колоністів почало орієнтуватися на Німеччину. З метою гальмування суспільно-політичної активності німців староста пропонував програму з шести пунктів, серед яких передбачалося створення польських шкіл та сприяння зміни євангелістського віросповідання на римо-католицьке [91, арк.14–14 зв.]. Для нейтралізації німецької національно-культурницької діяльності у німецьких поселеннях створювалися різноманітні польські товариства – молочарні, Товариства народних шкіл, Союзи стрілецькі [92, арк.16 зв.]. При цьому зазначалося, що назовні німці виявляли лояльність до польської держави, чому сприяв Т.Цеклер, який керував політичним і суспільним життям німців на території Станіславівського воєводства [93, арк.74]. У 1935 р. Т.Цеклер закликав не використовувати церковні зібрання у політичних цілях [94, арк.25 зв.]. Виявом лояльності мало стати проведення у 1938 р. у ряді євангелістських гмін урочистостей з нагоди 20-ліття незалежності Польщі [95, арк.196 зв.].

Водночас у середовищі німецьких протестантів наприкінці 1930-х рр. чітко виокремилася дві групи. Перша – "церковна" євангелістська – очолювана Т. Цеклером, тісно пов'язана з церковним життям, загалом лояльна до польської держави і вороже налаштована щодо націонал-соціалізму. Вона розглядалася польською владою як така, що підлягала полонізації. Друга, менш чисельна, а тому недооцінена, згуртовувала переважно молодь, яка була симпатиком ідей націонал-соціалізму та ставила ідеї націоналізму понад костел і державу [96, арк.3]. Польська газета "Wiek Nowy" оцінювала євангелістсько-церковну групу на чолі з "націоналістом" Т. Цеклером як потужнішу за рахунок вчителів приватних німецьких шкіл, а також підтримки "німецького ренесансу", пов'язаного з націонал-соціалізмом [97, s.3]. Між групами існували суперечності [98, арк.3].

Тертя між групами загострились у 1935 р. у зв'язку з приїздом сенатора Рудольфа Вейснера та утворенням у Станіславові відділу Молодонімецької партії, яка діяла за зразком Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини. Суперінтендант німецьких євангелістів у Станіславові Т. Цеклер разом з старшим поколінням німців намагався перешкодити розповсюдженню впливів партії, розуміючи, що її ідеологія

й діяльність викличе репресії з боку польської влади. Суперечка з Т.Цеклером ішла не на користь Молодонімецькій партії, оскільки у 1937 р. її усунуто з Народного дому в Станіславові, де вона мала безкоштовне приміщення. Внаслідок цього представники партії змушені винаймати приміщення у польських товариств, віддалених від німецької колонії. Т.Цеклер також заборонив підпорядкованим йому вчителям вступати в організацію [99, арк.153; 100, арк.126], а молоді брати участь у її заходах [101, арк.74; 102, арк.98 зв.–99], у результаті чого партія втратила частину членів.

Незважаючи на те, що діяльність Т. Цеклера була спрямована на пошук міжнаціональної і міжконфесійної злагоди, він перебував під постійним наглядом польської поліції, а напередодні Другої світової війни був заарештований [103, с.15]. Польська влада підозрювала, що діяльністю Т.Цеклера керував Берлін для якихось прихованих цілей [104, арк.124]. Тому владою постійно робилися спроби послаблення СЦАГ шляхом поширення Євангельсько-реформованої церкви на чолі з суперінтендантом Стефаном Скерським серед німців Галичини, як засобу протиставлення діяльності Т.Цеклера [105,

арк.11 зв.], спроб усунення Т.Цеклера з посади суперінтенданта, відсутності правового оформлення державно-церковних відносин.

Отже, характер міжетнічної взаємодії у Галичині міжвоєнного періоду набував рис латентного міжетнічного конфлікту і обумовлювався неадекватною національно і конфесійною політикою Польщі, спрямованою на досягнення етнічної гомогенності держави, що зрештою стимулювало нонконформістську поведінку німецьких етноконфесійних спільнот. Національному згуртуванню німецького населення обох конфесій перешкоджало виокремлення в його середовищі групи лояльних і вороже налаштованих до держави, що частково провокувалося етнополітичною ситуацією. Конфесійний чинник сприяв асиміляції німців римо-католиків і кращому збереженню національної самобутності німцями протестантами. Швидкість асиміляційних процесів залежала від рівня організованості етноконфесійної спільноти. Для німецьких етноконфесійних груп визначального значення для збереження свого етнокультурного простору, при цьому не вступаючи у відкритий конфлікт з панівним етносом, набула боротьба за німецькі школи і богослужіння рідною мовою.

Джерела та література

1. Mazur G. *Życie polityczne polskiego Lwowa 1918-1939* r. – Kraków: Księgarnia akademicka, 2007. – 484 s.
2. Krasuski J. *Stosunki polsko-niemieckie 1919 – 1925*. – Poznań: Wydawnictwo Instytutu Zachodniego, 1962. – 522 s.
3. Сіреджук П.С. Соціально-економічне становище і культурне життя німецької меншини Східної Галичини (20-30-і рр. ХХ ст.)/П. С. Сіреджук. – Тернопіль : Економічна думка, 2008. – 752 с.
4. Полек В. Сторінки україно-німецьких історико-культурних взаємин / В.Полек, Б.Ступарик. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 1999. – 142 с.
5. Сіреджук П. С. Соціально-економічне становище і культурне життя німецької меншини Східної Галичини (20-30-і рр. ХХ ст.)/П. С. Сіреджук. – Тернопіль : Економічна думка, 2008. – 752 с.
6. Охримович В. З поля національної статистики Галичини. Помічення над ріжницями і перемінами в національному складі галицької людности // Збірник статистичний. – 1909. – Т. I. – 96 с.
7. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДАІУ України), ф. 179, оп. 1, спр. 516, 26 арк.
8. Bill J. *Die kirchlichen Verhältnisse der deutschen Katholiken in Galizien // Heimat Galizien. Ein Gedenkbuch /* *Zusammengestellt von Julius Krämer [Hgg] von Hilfskomitee der Galiziendeutschen*. – Stuttgart-Bad Cannstatt, 1965. – S.161–172.
9. Сіреджук П.С. Соціально-економічне становище і культурне життя німецької меншини Східної Галичини (20-30-і рр. ХХ ст.)/П.С. Сіреджук. – Тернопіль : Економічна думка, 2008. – 752 с.
10. Яворська-Сокалька З. Бекерсдорф // Підгаєцька земля: історично-мемуарний збірник. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1980. – 744 с.
11. Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО), ф. 358, оп. 1, спр. 13, 236 арк.
12. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1564, 187 арк.
13. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1055, 26 арк.
14. Katowski A. S. *Polityka władz państwowych i kościelnych wobec mniejszości niemieckiej w Polsce w latach 1918 – 1939 // Od nacjonalistycznych konfrontacji do porozumienia europejskiego. Rola Kościołów w dziejowej drodze Niemiec i Polski w XIX i XX wieku / Pod redakcją Gerharda Besier*. – Wałbrzych, 2004 – S.83 – 102.
15. ДАІФО, ф. 2, оп. 3, спр. 1085, 13 арк.
16. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 418, 249 арк.
17. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 598, 150 арк.
18. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1564, 187 арк.

19. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1462, 221 арк.
20. Мішані подружжя // Новий час. – 1923. – 30 грудня. – Ч. 17. – С. 6.
21. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 958, 171 арк.
22. ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 261, 159 арк.
23. ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 417, 196 арк.
24. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 858, 4 арк.
25. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1514, 140 арк.
26. ДАІФО, ф. 68, оп. 2, спр. 416, 130 арк.
27. Там само.
28. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 918, 118 арк.
29. Кубійович В. Мені 85 : спогади / Володимир Кубійович. – Мюнхен : Молоде життя, 1985. – 308 с.
30. ЦДІАЛ України, ф. 179, оп. 1, спр. 55, 100 арк.
31. ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 417, 196 арк.
32. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 599, 131 арк.
33. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 918, 118 арк.
34. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 418, 264 арк.
35. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1030, 201 арк.
36. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1431, 243 арк.
37. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 2124, 144 арк.
38. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 415, 386 арк.
39. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 858, 4 арк.
40. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1462, 221 арк.
41. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1514, 140 арк.
42. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 2255, 5 арк.
43. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 610, 215 арк.
44. ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 417, 196 арк.
45. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1564, 187 арк.
46. ДАГО, ф. 231, оп. 1, спр. 509, 14 арк.
47. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 733, 209 арк.
48. ДАІФО, ф. 2, оп. 7, спр. 538, 55 арк.
49. З праці на ниві Божій (Підвисока) // Післанець правди. – 1930. – Ч. 6. – червень. – С. 117.
50. Підгорецький І. З моєї подорожі // Післанець правди. – 1930. – Ч. 3. – березень. – С. 54–56.
51. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 418, 249 арк.
52. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 63, 59 арк.
53. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 672, 236 арк.
54. ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 417, 196 арк.
55. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 838, 47 арк.
56. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 599, 131 арк.
57. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 779, 217 арк.
58. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1030, 201 арк.
59. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1564, 187 арк.
60. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 418, 249 арк.
61. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1564, 187 арк.
62. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 147, 174 арк.
63. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 425, 325 арк.
64. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1530, 221 арк.
65. Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN w Warszawie), Zespół 14, Sygn. 377, 139 s.
66. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1526, 221 арк.
67. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 418, 264 арк.
68. AAN w Warszawie, Zespół 14, Sygn. 1295, 299 s.
69. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 598, 150 арк.
70. Alabrydzińska E. Kościół ewangelickie na kresach wschodnich II Rzechy Zpolitej. – Toruń, 1999. – 272 s.
71. Mazur G. Życie polityczne polskiego Lwowa 1918–1939. – Kraków: księgarnia akademicka, 2007. – 484 s.
72. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1514, 140 арк.
73. Державний архів Львівської області (ДАЛО), ф. 110, оп. 4, спр. 539, 7 арк.
74. Там само.
75. Alabrydzińska E. Kościół ewangelickie na kresach wschodnich II Rzechy Zpolitej. – Toruń, 1999. – 272 s.
76. Praktyki władz ewangelickiej gminz lwowskiej które gwałcą ucyucia i prawa Poloków // Pryegląd Ewangelicki – 1937 – 3 października. – №26. – Warszawa. – S. 301.
77. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1514, 140 арк.
78. Alabrydzińska E. Kościół ewangelickie na kresach wschodnich II Rzechy Zpolitej. – Toruń, 1999. – 272 s.
79. Ліллі Цеклер. Бог чує молитву. Життя Теодора Цеклера розказане Ліллі Цеклер : спогади ; пер. з нім. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2007. – 168 с.
80. ЦДІАЛ України, ф. 179, оп. 3, спр. 904, 26 арк.
81. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 779, 217 арк.
82. ДАЛО, ф. 110, оп. 4, спр. 539, 7 арк.
83. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 418, 264 арк.
84. Там само.
85. ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 9, 95 арк.
86. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 418, 249 арк.
87. H.J.K. Zöcler stał się misjonarzem ukraińskim // Wola i czyn. – Łwów. – 1937. – 20 listopada. – № 8. – S. 6.
88. Dr. H.J.K. Patriarcha Ukraińców i protektor hitleryzmu propagatorem hasel Machiaveiiego // Wola i czyn. – Łwów. – 1937. – 5 grudnia – № 9. – S. 3–4.
89. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 918, 118 арк.
90. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1042, 280 арк.
91. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1564, 187 арк.
92. Там само.
93. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 2115, 76 арк.
94. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1374, 32 арк.
95. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1526, 221 арк.

96. ЦДАЛ, ф. 179, оп. 3, спр. 1012, 8 арк.
97. Gdy Niemcy się pokłosa. Dr Zöckler przyznaje się do progitlerowskich sympatij // Wiek Nowy. – Lwow. – 1939. – 5 lipca. – S. 3.
98. ЦДАЛ України, ф. 179, оп. 3, спр. 1012, 8 арк.
99. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1564, 187 арк.
100. ДАІФО, ф. 68, оп. 2, спр. 416, 130 арк.
101. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 2115, 76 арк.
102. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1431, 243 арк.
103. Ліллі Цеклер. Бог чує молитву. Життя Теодора Цеклера розказане Ліллі Цеклер : спогади ; пер. з нім. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2007. – 168 с.
104. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 415, 386 арк.
105. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1002, 11 арк.

Лидия Федык

Немецкие этноконфессиональные общности Галиции на фоне этнополитики Польши (1919-1939 гг.)

Анализируются условия обитания немецких конфессиональных общностей Галиции. Рассматриваются основные направления их деятельности для сохранения национальной самобытности и место конфессионального фактора в этом процессе.

Ключевые слова: Галиция, этноконфессиональная группа, национальная идентичность, немцы-католики, немцы-протестанты, священник.

Lidia Fedyk

The German ethnic-confessional associations of Galicia on a background ethnopolitics Poland (1919-1939)

The terms of dwelling of the German confessional associations of Galicia are analysed. The basic directions of their activity for saving of national originality and place of confessional factor are examined in this process.

Key words: Galicia, ethnic-confessional group, national identity, Germans Catholics, Germans Protestants, priest.

УДК: 615.89: 39 (477.44) «19»

Ігор Гуменюк (м. Вінниця)

Народна медицина як популярний спосіб лікування серед жителів села Вівсяники Козятинського району Вінницької області (в першій половині ХХ століття)

У статті на основі розповідей очевидців (усної історії), зібраних автором, архівних матеріалів та декількох апробацій, висвітлюється актуальність використання знань з народної медицини, наводяться приклади лікування різноманітних хвороб, які побутували в селянському середовищі (зокрема, в селі Вівсяники Козятинського району Вінницької області) та частково розкривається історія впровадження стаціонарного медичного обслуговування в післявоєнний період (за допомогою матеріалів, які зберігаються в фондах Державного архіву Вінницької області).

Ключові слова: народні знання, медицина, лікування, діагноз, рецепт, смертність.

Для написання даної статті автор користувався наступною джерельною базою: були використані польові дослідження (тобто, зібрані автором свідчення старожилів і очевидців), які дозволили навести багато випадків лікування способами народної медицини та розкрити необхідні для цього інгредієнти [9-13]. Вагомий пласт інформації був задіяний з фондів Державного архіву Вінницької області, завдяки якій вдалося опублікувати та дослідити статистичні дані по смертності селян села

Вівсяники (в 1910-1919 роках) та частково простежити розвиток запровадження стаціонарного медичного обслуговування на базі ФАПУ [3-8]. Також автором було використано декілька апробацій, що містять в собі інформацію, яка висвітлює певні аспекти історичних подій (в контексті хронології даної праці).

Однією з найцікавіших ділянок народних знань є народна медицина, під якою розуміють комплекс рецептів і прийомів лікування, що склався в пев-